

Dzieje toruńskiej sceny lalkowej

Narodziny teatru

Teatr "Baj Pomorski" zawdzięcza swoje narodziny Irenie Pikiel-Samorewiczowej. W kwietniu 1945 r. jako repatriantka z Wilna przybyła ona do Bydgoszczy z dokumentem z Ministerstwa Kultury i Sztuki z dnia 1 IV 1945 r., upoważniającym ją do zorganizowania pierwszego na Pomorzu teatru lalek. Miał to być młodszy brat warszawskiego "Baja", dlatego nazwano go "Bajem Pomorskim". W Bydgoszczy Teatr otrzymał salę Rzeźni Miejskiej, gdzie w czasie okupacji mieścił się niemiecki teatr marionetkowy. 28 X 1945 r. odbyła się pierwsza premiera dla dzieci - *O krawczyku Wędrowniku* Ewy Szelburg-Zarembiny. Warunki bydgoskiej sceny nie odpowiadały jednak potrzebom młodego teatru lalkowego. Stąd I. Pikiel chętnie przyjęła propozycję przeniesienia siedziby Teatru do Torunia. Już w kwietniu 1946 r. "Baj Pomorski" otrzymał budynek przy ul. Piernikarskiej 9, który w okresie wojny należał do niemieckiego Teatru Zamkowego. W tym miejscu, pięknie położonym nieopodal ruin średniowiecznego Zamku Krzyżackiego Teatr działa do dnia dzisiejszego, czyli już ponad sześćdziesiąt lat.

Fot. 1. Zespół „Baja Pomorskiego”, 1949, ze zbiorów archiwum teatru

Pierwszymi aktorami "Baja Pomorskiego" byli studenci Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, którzy pod okiem doświadczonych aktorów i reżyserów odbyli warsztaty

teatralne i poznali tajniki animacji lalek. Warunki pracy nie były łatwe. Teatr dysponował skromnym sprzętem, prowadzono intensywną działalność objazdową nie tylko na Pomorzu, ale niemal w całej Polsce. Po niespełna dwóch latach pracy, wraz z przeniesieniem I. Pikiel do Warszawy, Teatr stanął przed groźbą likwidacji. Uratowała go Joanna Piekarska, kierująca Teatrem po jego założycielce. "Baj Pomorski" zaczął mieć już wtedy swoje pierwsze sukcesy. *Domek kotki* w reżyserii Piekarskiej zdobył III nagrodę na I Festiwalu Sztuk Rosyjskich i Radzieckich w Warszawie w 1950 r. Sukces ten oraz aktywna działalność Teatru przyczyniły się do upaństwowienia toruńskiej sceny lalkowej. W tamtym czasie oznaczało to z jednej strony stabilizację finansową instytucji, z drugiej jednak utratę pewnej swobody twórczej charakterystycznej dla pionierskich działań - odtąd bowiem konsekwentnie trzeba było przestrzegać obowiązujących w socrealistycznej polityce kulturalnej reguł w doborze sztuk i planowaniu.

Fot. 2. Budynek „Baja Pomorskiego”, lata 70-te, ze zbiorów archiwum teatru

Dyrektorzy

Kolejnymi dyrektorami Teatru byli: Stanisław Stapf (1950-1960), Leszek Śmigielski (1960-1972), Tadeusz Petrykowski (kierownik artystyczny w latach 1972-1979) - w tym czasie dyrektorami naczelnymi byli: Eugeniusz Synak (1972-1976) oraz Karol Mroziński (1976-1979), Konrad Szachnowski (1979), Antoni Słociński (1980-1988), Krzysztof Arciszewski (1988-1992), Wojciech Olejnik (1992-1993), Czesław Sieńko (1993-2003). Od 1. VIII 2003 r. dyrektorem "Baja Pomorskiego" jest Zbigniew Lisowski. Każdy z dyrektorów pozostawił swój niezatarty ślad w historii toruńskiej sceny lalkowej.

Dojrzewanie i rozkwit

Czasy artystycznego dojrzewania "Baja Pomorskiego" przypadły na okres dyrekcji Stapfa. Dokonał on gruntownej modernizacji Teatru, tak iż stał się jedną z najlepiej wyposażonych scen w Polsce. Zrealizował pierwszą w dziejach tej sceny premierę dla dorosłych - była to polska prapremiera lalkowa *Snu nocy letniej* Williama Shakespeare'a, powołał w Toruniu Festiwal Teatrów Lalkowych Polski Północnej, pierwszą tego typu imprezę na Pomorzu.

Lata 60-te dyrekcja Śmigielskiego przyniosły zmianę profilu "Baja Pomorskiego" z

tradycyjnej sceny lalkowej na teatr poszukujący nowych form wyrazu i otwarty na życie artystyczne Torunia. Właśnie w tym okresie zrealizowano najwięcej prapremier w dziejach teatru, powstały ambitne spektakle inspirowane tradycją teatru ludowego i nowatorskie inscenizacje współczesnych tekstów autorstwa regionalnych pisarzy. Powołany wtedy Klub Środowisk Twórczych "Azył" był zjawiskiem artystycznym niepowtarzalnym w całej Polsce i sprawił, że "Baj Pomorski" stał się centrum życia kulturalnego Torunia i miejscem wielu artystycznych inicjatyw.

Fot. 3. Leszek Śmigieński (1975 r.), ze zbiorów archiwum teatru

T. Petrykowskiemu Teatr zawdzięcza ożywienie współpracy z zagranicznymi zespołami teatralnymi, m. in. Z Czech i Rumunii i szerszą obecność na polskich festiwalach teatrów lalkowych.

K. Szachnowski zapisał się w dziejach "Baja Pomorskiego" współczesnym pomysłem na inscenizację teatralnej klasyki. Jego prapremiera lalkowa *Celestyny* wg Fernando de Rojas przeszła do historii polskiego teatru lalkowego ze względu na wykorzystanie niezwykle nośnego teatralnie pomysłu nadmarionety i teatru jarmarcznego.

Osiem lat dykcji A. Słocińskiego zaowocowało rozwojem programów edukacji teatralnej dla dzieci, ponadto teatr zaczął być obecny na festiwalach międzynarodowych i zacieśniona została współpraca z teatrami niemieckimi (głównie w Getyndze - mieście partnerskim Torunia) oraz czeskimi.

Kolejne dykcje, K. Arciszewskiego oraz W. Olejnika, można uznać za kontynuację wcześniej już ukształtowanego profilu teatru. Ważną zmianą tego czasu było przekształcenie w 1992 r. Teatru w instytucję miejską finansowaną przez Urząd Miasta Torunia i zmiana nazwy z Państwowego Teatru Lalki i Aktora "Baj Pomorski" na Teatr "Baj Pomorski".

Dalszy rozwój "Baja Pomorskiego" nastąpił w okresie dykcji Cz. Sieńko. Przypada ona na czas stabilizacji demokracji w Polsce, zmian strukturalnych w systemie władzy oraz przemian ekonomicznych, społecznych i kulturalnych. Do repertuaru

weszły inscenizacje dotąd nieobecnych najciekawszych powieści dla dzieci i młodzieży. Teatr podjął pierwsze kroki, aby promować nową europejską literaturę dla dzieci, a nowatorskie propozycje scenograficzne uczyły odbioru opartego na współuczestnictwie w przedstawieniu. Po raz pierwszy w historii "Baja Pomorskiego" spektakle otrzymały tak wiele nagród i wyróżnień, m. in. Atesty Najwyższej Jakości i Poziomu Artystycznego ASSITEJU. W 1994r. Sieńko powołał Toruńskie Spotkania Teatrów Lalek, które w 1999 r. przekształciły się w festiwal międzynarodowy. Do dnia dzisiejszego festiwal zajmuje ważne miejsce w działalności toruńskiej sceny lalkowej. Międzynarodowe Toruńskie Spotkania Teatrów Lalek należą do nielicznej grupy tego typu i tej wielkości festiwali w Polsce. Odbývają się rokrocznie w październiku. W ciągu tygodnia konkursowych konfrontacji prezentowane są najciekawsze teatry z całego świata, mistrzowie lalkarstwa, twórcy kultywujący tradycje teatru lalkowego, zespoły poszukujące i eksperymentujące w materii szeroko rozumianego teatru animacji.

Nowy budynek, nowe wyzwania

Obecny dyrektor "Baja Pomorskiego", Zbigniew Lisowski, podjął się realizacji teatru problemowego, który będzie żywo reagował na problemy dzisiejszych małych odbiorców oraz trendy współczesności. Krąg interesujących Lisowskiego tematów zapowiada już spektakl *Po rozum do głowy* (prem. 01. 02. 2004), który w ciekawej formie inscenizacyjnej i muzycznej podejmuje problematykę wolności i jej granic, stylów komunikacyjnych, możliwości i ograniczeń języka. Kolejne spektakle poszerzają dialog z widzem o takie tematy jak: samotność, tolerancja, świat wyobraźni, marzenia, miłość. Ważną częścią repertuaru są przedstawienia dla młodzieży i dorosłych. Lisowski położył również duży nacisk na edukację teatralną. Za jego dyrekcji poszerzyła się oferta teatru w zakresie lekcji teatralnych, propozycji dla nauczycieli (projekt "W świecie teatru"), warsztatów, konkursów.

Fot. 4. Budynek „Baja Pomorskiego” (2006), ze zbiorów archiwum teatru

Wraz z objęciem teatru, Lisowski stanął przed zadaniem przeprowadzenia planowanej już od lat przebudowy i modernizacji budynku teatru. Współpraca architektów i scenografa, Pavla Hubički, doprowadziła do powstania interesującego projektu teatru - magicznej szafy, który łączyłby gotyckie elementy architektury miasta z rozwiązaniami nowoczesnymi. W okresie od lipca 2005 do listopada 2006 przeprowadzona została całość prac budowlanych i modernizacyjnych, i 5 XI 2006 r. został otwarty nowy budynek "Baja Pomorskiego". Inwestycja była współfinansowana przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu

Rozwoju Regionalnego i budżet państwa w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego. Nowy budynek "Baja" zyskał opinię jednego z najciekawszych obiektów teatralnych w Polsce. Projekt teatru został wyróżniony nominacją do nagrody TVP Kultura z dziedziny Kultura dla Dzieci i Młodzieży za 2006 r. i uznany za OBIEKT ROKU Miasta Torunia w zakresie rewitalizacji za 2006 r.

Wraz z modernizacją budynku "Baj Pomorski" zyskał wiele nowych możliwości w zakresie tworzenia przedstawień oraz rozwijania działalności edukacyjno-społecznej. Nowoczesne rozwiązania techniczne i elektroakustyczne pozwalają tworzyć spektakle z wykorzystaniem najnowszych technik multimedialnych i nowatorskich pomysłów inscenizacyjnych, czego najlepszym przykładem jest *Afrykańska opowieść, czyli Tygrys Pietrek* (prem. 01. 04. 2007, reż. Z. Lisowski). Teatr znacznie poszerzył zakres projektów i programów społecznych dla różnych grup widzów, w tym. m. in. osób niepełnosprawnych.